

Nieuwjaarsbrief 2012

Van Doreen en Sjoerd Nienhuys

Beste familie en vrienden,

Denk iets goeds en denk iets lekkers,
denk iets gekks of nog iets gekkers,
denk iets aardigs, denk iets liefs,
maar hoe dan ook iets positiefs!
Veel geluk en een goede gezondheid,
voor de komende tijd!

Het nieuwe jaar is al begonnen, de vrolijke kerstdagen zijn nu al weken achter de rug. Iedereen (hopelijk) heeft een goede tijd gehad en nu kijken we uit naar wat 2012 in petto heeft. Maar eerst een terugblik(je) op 2011. Het was weer een goed en leuk jaar voor ons, met veel reizen en nieuwe ervaringen.

In februari waren we al op onze eerst reis – naar Tamil Nadu in India waar Sjoerd helpt met het opstellen van een biogas en sanitair project. Hij moest twee voorgestelde locaties beoordelen voor de bouw en details uitwerken voor de combinatie toiletten, aparte urine opvang, keukenafval verwerking, biogasproductie en afvalwaterzuivering; allemaal Eco dus.

Er was reeds een NGO die droge composttoiletten had waar nu in hetzelfde dorp een van de geïntegreerde biogasinstallaties was voorgesteld. Ook participeerden we in de opening van een Urine-Bank waar dan droge kunstmest uit wordt gemaakt. Uiteindelijk, na het gedetailleerd uitwerken van de plannen, werd er besloten even te wachten tot de verkiezingen eind 2011 waren geweest want een stukje overheidsfinanciering zou daardoor kunnen veranderen. Doreen ging ook mee want Tamil Nadu is beroemd voor de vele uitbundig versierde Hindoetempels, zoals we die voor het eerst in Jaffna (noord Sri Lanka) hebben gezien. De Tamils in Sri Lanka hebben hun oorsprong in India.

Tiruchirapalli (Trichy, elke stad heet anders dan wat er op de kaart staat), waar onze reis begon, is een grote, typische Indische stad met huisafval overal, vooral in de drainagekanalen. Er zijn afvalverzamel punten waar eerst de loslopende koeien zich verzamelen voor hun dagelijks maal, voordat de afvalcollectors langskomen. Elektriciteit valt dagelijks uit en dus heeft iedereen – huishoudens, kantoren en winkeliers – een generator. Wat een herrie en stank wanneer ze allemaal aan staan. Er is erg veel verkeer - auto's, 3-wielers, bussen, fietsen, scooters en motoren – en ze blijven allemaal onophoudelijk toeteren. Er tussendoor proberen voetgangers zich een weg te banen omdat er geen trottoirs zijn. Waar vroeger wel trottoirs bestonden, is dat nu door de winkeliers ingepikt om hun winkel uit te breiden, of het staat vol met geparkeerde brommers.

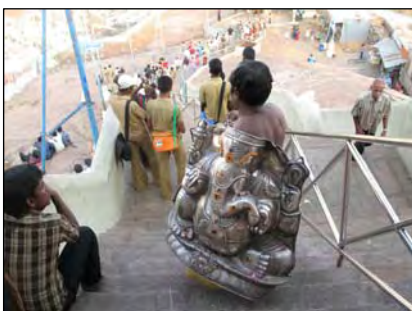
Op een middag hadden we wat vrije tijd, dus pakten we een 3-wieler en reden naar het Sriangam eiland in het centrum van de stad. Eerst bezochten we de Sri Ranganathaswamy Tempel, een 14-17de eeuwse tempel toegewijd aan Lord Shiva. De tempel heeft 7 prakarams ofwel muren met boven de poorten hoge torens (gopurams) uitbundig versierd met vele poppen en dieren. We konden boven op het dak van een van de gebouwen klimmen die uitzicht over het hele tempelcomplex bood. Dit is de grootste in gebruik zijnde Hindoe tempel ter wereld, terwijl Angkor Wat in Cambodja de grootste niet in gebruik zijnde Hindoe tempel ter wereld is. We zagen de vergulde koepel van het sanctum sanctorum. Daarbinnen is een liggend Vishnu beeld, maar niet-Hindoes mogen niet naar binnen. Oei, in de zon was het beton, natuursteen en zand verschrikkelijk heet aan onze blote voeten, maar redelijk schoon voor Indische standards.

Na een vers geperst sinaasappelsapje en een banaan, stapten we weer in een 3-wieler en gingen naar de vlakbij gelegen Thiruvanaikaval Shiva Tempel (2de eeuw AD). Een lachende Brahman priester met een Boeddha (bier) buik (meer een harige gorilla buik) nam ons onder zijn hoede en werden door hem rondgeleid. Eerst kregen we een witte tikka van de lachende Brahman en werden daarmee gezegend en verwelkomd. Het sanctum sanctorum moesten we overslaan want van onze witte gezichten was het duidelijk dat we geen Hindoes waren; de Tamils hebben een erg donkerbruine huidskleur. Ook als een bekeerde Hindoe mocht je

niet binnen mits je eruit zag als een Tamil. De 'baby wens' boom (banyanboom) was iets nieuws. Vrouwen aanbidden de boom voor vruchtbaarheid en hangen kleine houten wiegies aan de takken of knopen er stroken doek aan. De lingam speelt een belangrijke rol in de Hindoe religie en bijna elke tempel heeft er tenminste een; deze tempel had twee grote. De eerste staat gedeeltelijk onder water van een ondergrondse bron in het sanctum en stelt Gods incarnatie voor als Water. Verderop was er nog een lingam, deze nog groter. Een geestelijke was bezig een puja uit te voeren terwijl de vele vrouwelijke toeschouwers in litanie meezongen van een gebedenboekje. Helaas moest onze heilige gids terug naar zijn tempeltje gaan om tikka's en zegeningen uit te delen. Hij vertelde ons te wachten want binnenkort komt er een Shiva Bull idool processie langs. Tussentijds gingen we een zijtempel in om de Akilandeswari idool (Godin Parvati) te bekijken. Toen kwam de kleine processie met toeters en belletjes langs. Boven op de praalwagen stond een zilveren Shiva Bull beeld omwikkeld met een doek en bloemenslingers uit het sanctum sanctorum (dus toch gezien!). Een rondje rond de centrale tempel en toen hieven 8 mannen het platform met het beeld met zware palen op hun schouders en gingen de sanctum sanctorum weer binnen. Nog een witte as tikka van onze heilige begeleider gekregen en een donatie gegeven; topper, erg leuk.

Het Trichy Rock Fort ligt boven op de oudste soort granietrots ter wereld (dezelfde als gevonden in Groenland en de Himalaya bergen). Er zijn 344 in de rots uitgehakte treden om de top te bereiken. Halverwege was er de Pallava grottempel met mooie uit de rots gehakte beelden en oude inscripties daterend uit de 3de eeuw BC. Bij een uitkijkpunt zat een familie met een baby van 6 maanden, maar zo klein dat we eerst dachten dat de baby slechts 1 maand was. Doreen moest de baby kussen en Sjoerd de baby vasthouden – voor goed geluk. Bovenop de 83 m hoge rots was de Uchichipilliyar Tempel gewijd aan Ganesh. Bij de ingang, hadden we een puja kaart gekocht; de heilige vroeg onze namen, zei dan iets, waaide een schaal naar het met zilver bekleedde idool, plaatste een witte tikka op ons voorhoofd, gaf ons wat afrikaantjes en geurende bladeren in de handen en dan vroeg ons voor een donatie. Toen Sjoerd vertelde dat we bij de ingang al betaald hadden en dat kaartje hadden gekregen, beantwoordde de heilige, "Ach, dat is voor de overheid." Oké, nog een donatie voor de leuke ceremonie. Een rondje om het idool met mooi uitzicht over de stad en dan weer naar beneden. Even later liep de tempel bediende met het zilveren schild van de Ganesh de trappen af naar beneden.

De volgende dag begonnen we aan onze vakantie, een rondreis met een privé chauffeur, Ramalingam. Ram liet ons zowel de grote tempels zien die op onze reisprogramma stonden als de veel kleinere, erg interessante dorpstempels en alledaags belevenissen van landelijk Tamil Nadu. Onderweg naar onze eerst bestemming, Madurai, stopten we bij een familie baksteenbedrijfje, een kleine dorpstempel waar de offeranden aan de goden stonden in de vorm van helder geschilderde terracottadiere (paarden, ossen en olifanten), een Jain grottempel met prachtig rotsschilderwerk en tenslotte een kijkje langs de weg bij touwmakers die als grondstof recyclede agrarische zakken gebruikten. Foto rechts is in een tempel museum. De beelden zijn uit één stuk. Als je tikt op een arm, kan je met je oor tegen de andere kant aan, het heldere bijna muzikale geluid van die tik horen.

Ram begon moe te worden. Eerst is hij bijna op een motor gereden en daarna was hij net op het nippertje om uit te wijken voor een vrouw die op staat liep. Werkelijk met een paar centimeter en slechts omdat we hem allebei met een schreeuw waarschuwd. Tja, je weet soms echt niet wanneer je iets moet zeggen want ze rijden anders in India dan thuis. Soms weet je in het begin niet of het een gewoonte is om zo vlak langs de mensen en andere voertuigen te rijden. Maar dit had echt fout kunnen gaan want Ram had die mevrouw echt niet gezien. Wat bleek, hij had gisterenavond een groot feest thuis, want hij gaat in april trouwen, en de voorspeller had gisteren bepaald dat 21 april een gunstige dag was om te trouwen. Dus is hij toen te laat naar bed gegaan en moest vanmorgen erg vroeg opstaan om naar Trichy (3 uur) te rijden om ons 's ochtends op te halen. Gelukkig geen ongelukken die dag.

Binnenkort zouden er verkiezingen worden gehouden in Tamil Nadu en overall hingen wat wij dachten onzinnig grote reclameposters, vooral in Madurai. Maar gids Loekie legde ons uit dat veel van deze doeken niet voor de verkiezingenpropaganda waren, maar trouwaankondigingen. Ja hoor, zo zagen we foto's van de aanstaande echtparen, hun ouders, broers, zusters, vrienden, enz. rondom met de datum wanneer het huwelijk zou plaatsvinden. Erg grappig, vooral als op sommige spandoeken het bruidpaar er niet zo blij uit zag!! We vroegen Ram of hij zo'n megaposter zou hebben. Hij lachte en heel verlegen zei dat is alleen voor hele rijke mensen. Hij was een aardige vent, altijd met een grote glimlach, met humor, vooral nadat hij een goede nachts rust had!

In Kanadukathan bezochten we een oude dorpsstempel. Ram had deze tempel voor de eerst met zijn moeder bezocht toen zij een bedevaart en tempelreis maakte. Dus hier komen weinig toeristen langs. Zoals verplicht, de schoenen uit. De cementvloer was heel erg heet en er was geen plekje schaduw. Even snel lopen naar de rij grote, gekleurde terracotta paarden. Toen we verder het tempelterrein wilden betreden, zei Ram tegen Doreen dat zij niet verder de tempel in mocht want vrouwen zijn niet toegestaan. Nou, dat was een nieuwe regel! Terwijl Sjoerd verder liep om foto's te maken, verdween Ram de andere kant op, met verontschuldiging dat er geen schaduw was. Daar stond Doreen, met haar blote voeten te bakken op het hete cement. Na een minuut kwam Ram terug . . . Doreen mag verder lopen. Eerst dacht Doreen dat hij alleen maar naar het enige stuk schaduw bij de eerste tempel bedoelde. Maar Doreen mocht het hele tempel complex in want Ram had de tempelheilige verteld dat Doreen een 'oude vrouw' was en dus kreeg ze toestemming om de tempel binnen te treden. Nou, Doreen wist niet of zij blij moest zijn dat ze verder kon, of beledigd vanwege die reden! Maar lachend, liepen we verder. Toen we een paar andere 'oude vrouwen' zagen rondliepen concludeerden we dat het niet over vrouwen in de tempel ging, maar over ongestelde vrouwen. Zo herinnerden we ons dat in sommige tempels in noord India (Rajasthan) er borden hingen met de mededeling dat menstruerende vrouwen niet de tempel binnen mogen. Misschien is het hier ook zo. Hindoes zouden zich aan die regel houden, maar hoe kunnen ze nu controleren of een ongestelde buitenlander wel buiten bleef? Afijn, het was een leuke tempel met een heleboel terracotta paarden en we hebben een witte tikka van de heilige gekregen, en hij een fooi; iedereen blij.

Het bezoek aan een 7de eeuwse Pallava grottempel. Eerst kochten we een kruiden-bladerenslinger en mochten we het sanctum sanctorum binnen waar er een liggende Shiva was (dat mocht dus hier wel want er waren geen andere toeristen of Hindoes). De heilige Brahman nam de bladerenslinger aan en hing deze op een idool. Daarna liep hij links, dan rechts, terwijl hij een gebed uitsprak tegen het ene na het andere idool. Daarna pakte hij een schaal met een devotie olielampje waarbij we onze handen kort over de vlam moest houden en daarna de handen naar ons gezicht brengen. Daarna kreeg eerst Ram wat olie in zijn handen waarna hij de olie over zijn hoofd druppelde. Allebei Ram en de heilige begrepen meteen dat de olie-in-je-haar behandeling wat te ver ging voor ons en sloeg dat ritueel met een glimlach over. De volgende onderdelen – een zilveren kom een seconde op ons hoofd zetten, en het eten van dezelfde soort bladeren als van onze slinger – ging wel door. Ook nog een witte as tikka gekregen en de zegening was klaar.

In een gebied groeiden veel cashewnoten. Langs de weg waren hutjes waar hele families zittend op de grond in de schaduw van de bomen de cashewnoten verwerkten en verkochten. Plukken, buitenste schil er afpellen, pit met binnenschil droog roosteren, de dan geblakerde zwarte schil er af pellen, in de zon laten drogen, dunner schilletje afpellen, sorteren en inpakken. Nu begrijpen we ons waarom cashewnoten zo duur zijn. Om ze te kunnen eten is erg intensief handwerk. Natuurlijk hebben we enkele zakjes gekocht. Later bleek dat de kleine plastic zakjes waren ingepakt met de mooie hele cashewnoten aan de buitenkant van het

plastic zakje en de gebroken stukjes middenin; die werden verkocht voor de duurdere 'hele cashewnoten' prijs. Maakt niet uit, ze waren lekker, geheel of in gebroken stukjes.

Langs de kleine, smalle wegen rijden, zagen we het 'echte India' – de armoede; de vervallen kleine huizen met palmladeren daken; oude gekromde mannen en vrouwen die achter hun kuddes geiten aanliepen; kinderen op weg naar school, de helft zonder schoenen, maar toch lachend; kinderen aan het spelen, jongeren die onder een boom zitten en een oud spelletje met stenen spelen. Ook zagen we veel terreinen voor nieuwe woonwijken, in het midden van nergens. Blijkbaar heeft de overheid plannen om mensen langs de oude wegen te verhuizen om de bestaande wegen te kunnen verbreden. Deze nieuwe vestigingen hebben nog geen water of stroom of werkgelegenheid in de buurt, en zal niemand hier snel komen wonen zonder verplichting, want de meerderheid is erg afgelegen.

Het dak van de sanctum sanctorum van de Chidambaram tempelcomplex is ook bedekt met bladgoud. Voor deze tempel had Ram een gids voor ons georganiseerd – Ramesh. Zowel Ram als Ramesh waarschuwden ons geen geld aan de Brahman priesters te geven want alle 309 Brahman priesters pakken het geld en stoppen het in hun eigen zak en eten zich vol, en doen helemaal niets voor de tempel. Dat was goed te zien want er lag overal troep, een van de vieste tempels tot nu toe. Ook hadden de Brahman heele dikke buiken. De toer begon met het bekijken van de vijf grote raths (praalwagens) buiten. Daarna de zaal van 1000 pilaren, gevolgd door de heilige watertank (heel groot en echt vies). Er dreef vet bovenop; het resultaat van de ghee en de olie die bij de dagelijkse pujas binnen in de tempel werd gebruikt en wat daarna over de vloer en via een kanaaltje naar buiten de watertank in stroomt. Enkele visjes zwommen in het zwarte water maar werden niet gevangen want die zijn dan ook heilig vanwege het vet, olie en water van de pujas. Mensen namen ook een bad in het water voordat ze naar de tempel gingen, bah. Een rondje rond de tank lopen en goed uitkijken om niet in de poep (van honden, vogels en mensen) te stappen.

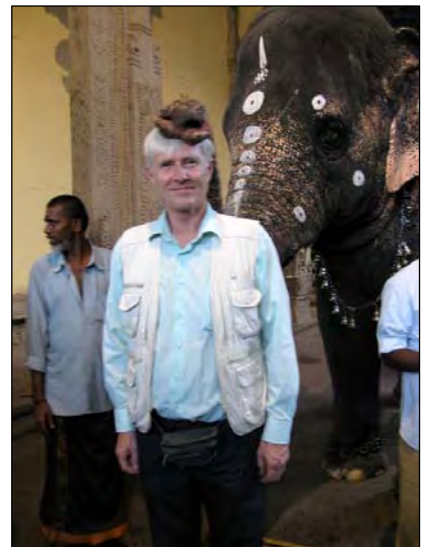
Binnen de sanctum sanctorum (ja hoor, hier mogen ook niet-Hindoes naar binnen) is er een met juwelen bedekt beeld van Lord Shiva als de kosmische danser Nataraja. Maar er waren zoveel versieringen op het beeld gehangen dat je het helemaal niet zag. Er was een zeer uitgebreide puja bij de dansende Shiva. Torens van devotielampjes werden omhoog getild en grote cirkels gemaakt voor het beeld; twee keer (een keer halverwege de toeschouwers en het beeld en twee keer vlakbij de Shiva), de bel werd heel hard geslagen, mensen juichten, armen gingen omhoog en een priester gaf een vrij lange preek. Echt boeiend en levendig. Daarna konden mensen een tikka krijgen – wij dus ook. Toen de Brahman het donatie boek tevoorschijn haalde, zei Sjoerd, "we hebben al bij de andere tempel gegeven". De Brahman was tevreden met dat antwoord en we gaven hem de gewone tikka-prijs.

Langs de tempelmuur zat een man met twee waarzeggende papagaaien. Nou, dat moest gezien worden. De eigenaar legde een stapel dikke kaarten op de grond, opende een van de kooien waar een papagaai uit wandelde. Deze begon de kaarten een voor een van het stapeltje te trekken en ernaast te leggen tot halverwege, daarna gaf ze de kaart aan de man, kreeg een pinda en ging terug in de kooi. Met Ramesh als vertaler, werd Doreens toekomst gelezen – een lang, gezond leven en als Doreen een bedrijf heeft of begint zal ze erg rijk worden; ook als ze iets aan een tempel bij haar thuis geeft, wordt haar leven nog beter. Nou, dat was fijn om te horen. Jammer dat de man naast het openbare poepveldje zat, want het stonk vreselijk.

Bij sommige tempels stond een olifant. Als je een muntje ophield, pakte hij dat met zijn slurf en vervolgens gaf die olifant je een zegening door zijn slurf op je hoofd te leggen. Leuk. Natuurlijk kreeg Sjoerd ook een zegening toen hij de olifant een heerlijke tros bananen gaf !

Toen we bij de Ekambareswarar Tempel aankwamen ging die net dicht. Veel tempels in India gaan van 12.30 tot 16.00 uur dicht, maar voor een voor een kleine vergoeding plus een beetje extra voor twee fototoestellen mochten we er nog in en werden snel rondgeleid door de Brahman tempelbewaker. De inner tempel was dicht, maar voor die prijs werden we naar een grote, oude mangoboom gebracht. Nou, we moesten wel op blote voeten door het afval lopen om er bij te komen. Heel bijzonder. Onder de boom waren een paar kleine *nagar* (slang) beelden. De gids wilde onze aangeboden standaard donatie voor een rode tikka niet aannemen, hij vroeg ons tien keer zo veel. Nee hoor, dus niks. Hier ook zijn de Brahman erg berucht voor het vragen van geld. Bij de ingang van de gesloten tempel was een bord – "Toeristen, let op. Tempel is vrije toegang. Geef geen geld aan personen die geld vragen."

Onze rondreis eindigde bij de fantastische Mahabalipuram temples, een Unesco wereld erfgoed niet ver van Chennai vandaan, waar o.a. de Descent of the Ganges" (ook Arjuna's Penance genoemd) te zien was, een prachtig groot granieten bas-reliëf die een episode van het Hindoese episch vertoond. Erg indrukwekkend, de grootste ter wereld, 13 meter hoog en 29 m lang.

Tadzjikistan

Tadzjikistan in april ~ Het reisprogramma werd opgesteld zodat we onderweg verschillende dorpen konden bezoeken en de voortgang van het project bekijken. Het aanbrengen van thermische isolatie en het bouwen van ecosan toiletten evalueren in drie van de vijf districten van de GBAO. De weg over de pas na Khatlon (halverwege onze eerst overnachting) is verslechterd maar de tijdelijke metalen brug was enigszins verbeterd vergeleken met onze vorige reis. Tien uur later bereikten we Darwaz district. De volgende dag hebben we enkele scholen bezocht – alle kinderen keurig aangekleed en stonden op een rij om ons te begroeten. Één school krijgt ecosan toiletten, de andere muurisolatie, het volgende water, enz. In Zingizog dorp werden we verwelkomd met grote broden waar met letters ‘welcome’ op was gebakken, de een met een zoutvat midden bovenop en andere met een potje yoghurt. De meisjes waren gekleed in mooie zomerse jurken, hun beste. Er was muziek en dansen. Wij dansten ook mee. De Tadzjiekken houden van dansen . . . en natuurlijk ook wodka!! MSDSP (de organisatie waar Sjoerd mee werkt) is in dit dorp eindelijk, na jaren onderhandelen, een waterleidingproject begonnen. De dorpelingen van de 37 huizen hebben zo lang gewacht voor drinkwater (schoon van een bron) dat ze hebben het project ‘wait a bit’ (wacht eventjes) genoemd. Opeens stak er een koude wind op, de lucht betrok en het begon te regen. Brrrr. We werden opeens koud want, zoals de meisjes, waren we ook nogal licht gekleed voor een warme lentedag. Stom, want een dag later hadden we allebei keelpijn en verkoudheid, het duurde bijna twee maanden voordat het over was.

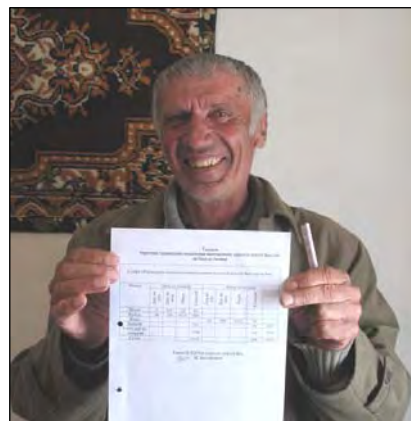

Na een bezoek aan Vanj district, bereikten we Rushan waar we Khushkadam, die tijdens onze eerste bezoek aan Tadzjikistan in 2008 ons begeleidde en een ontzettend vriendelijk en uitbundig enthousiaste kerel is. Hij is nu district manager en erg trots over zijn werk. We werden naar een school in Chidz dorp gebracht waar ze één leslokaal hadden geïsoleerd. Normaal gebruiken ze 17 kg kolen en 2 kg hout per dag om het leslokaal op te warmen en met de isolatie was dat nu 40% minder. Dat is reeds een grote verbetering. Eigenlijk vond Sjoerd dat wat aan de lage kant maar je kon niet meer in de muur kijken of ze de isolatie goed hadden gedaan. Nu stoken ze de leslokalen ook een stuk warmer dan het vroeger, zodat een vergelijking van het kolen en houtgebruik niet helemaal op gaat. Sjoerd suggereerde dat ze de groepen leerlingen afwisselen zodat alle kinderen het warme leslokaal kunnen ervaren en daarbij hun ouders vertellen hoe lekker warm het is. De kinderen in het koude leslokaal vonden dat een prachtig idee – alle koppen schudden met instemming. In Vamd dorp hadden ze het ECD (Early Childhood Development) lokaal ook geïsoleerd. Omdat de peuters op de

vloer spelen, werd de vloer ook geïsoleerd en tapijten gelegd. Nu hoeven ze helemaal geen houtkachel meer te stoken. Ze gebruiken slechts voor enkele uren een kleine elektrische kachel in de ochtend en dan is het klaslokaal warm genoeg, en ook gezonder voor de kleintjes.

In Abdullabad waren ze een drinkwatersysteem aan het aanleggen. Khush wilde ons de bron van het watersysteem laten zien, zo'n 2-3 km de helling op. Toen we langs een vrachtwagen liepen waar mensen met manden op hun rug liepen met wat er uit zag als mest, stopte Sjoerd om het uit te zoeken. Inderdaad was het compost van hun toilet, gemengd met koeienmest en aarde. Eerst was de eigenaar verlegen en wilde het ons niet laten zien, maar toen Sjoerd een duims-op gaf en zei dat het heel goed was om gecomposteerde menselijke uitwerpselen als mest te gebruiken, was hij heel blij en glimlachte van oor tot oor. Ook het bewijs dat de Tadzjiken, vooral boeren in de dorpen, geen bezwaar hebben tegen het composteren van toiletmest.

Het geeft een goed gevoel wanneer je advies nauwkeurig is opgevolgd en mensen zijn blij met het resultaat. Bijvoorbeeld, het dorpsziekenhuis in Ver dorp (2850 m boven zeeniveau) werd geïsoleerd (1 reflectieve folie + glaswol) en met een mooi rolgordijn met een bloemenmotief. De beheerder was beretrots (foto) op de hoeveelheid kolen die hij die winter had uitgespaard door de twee kamers te isoleren. In een andere school was besloten dat het project het plafond en twee muren zou isoleren, en dubbele ramen aanbrengen. Toen we binnenkwamen, zag het hele leslokaal er prachtig uit – alle vier de muren hagelwit geverfd. De schoolmeester vertelde ons dat omdat de andere twee muren er zo slecht uitzagen na de verbetering van de door het project gefinancierde muren, dat hij geld van alle ouders ingezameld had om verf te kopen voor de andere muren. Hier hadden ze zoveel minder kolen gebruikt en daarbij geld uitgespaard, dat er dit jaar genoeg geld over is om nog een leslokaal te isoleren. Dus elk jaar een geïsoleerd leslokaal erbij. Vroeger gaf de overheid elke school een vaste hoeveelheid kolen voor de winter. Als ze meer kolen nodig hadden, pech. Ze moesten dan zelf uitzoeken hoe ze de school warm kregen – meer kolen kopen, de kinderen hout meebrengen van huis, enz. De regeling is onlangs aangepast. De scholen krijgen niet meer de lading kolen, maar een vast bedrag. Als er geld over is, kan het schoolbestuur beslissen waar het geld aan besteed wordt. Er is altijd te kort aan geld voor onderhoud, dus de besparing van een goede geïsoleerde school zal leiden tot beter onderhoud. De kinderen moeten elke dag de temperatuur meten zowel in het verbeterd geïsoleerde leslokaal als in een oud leslokaal, dat niet alleen geen isolatie heeft maar meestal ook nog kapotte ruiten.

Toen het geïsoleerde leslokaal net was opgeleverd, kwam na de eerste koude nacht de werkster 's morgens vroeg om, zoals gewoonlijk, the kolenkachel aan te steken. Hout en papier er in en een flinke schep kolen en dan aansteken. Toen de kachel vijf minuten brandde, werd het leslokaal al warm en met tien minuten werd het zo warm dat ze in paniek de ramen moest openzetten en ook de deur om het te laten doortochten. Pas later hoorde ze van de directeur dat de muren geïsoleerd waren. Dus nu is een half scheepje kolen genoeg voor de hele dag.

Voordat we Murghab verlieten, deed iedereen wat boodschappen. De MSDSP mensen gingen yak vlees kopen en wij maakten een wandeling door de markt – tussen de rij vrachtcontainers door die dienst doen als winkels. Omdat Doreen verschillende dikke wollen sokken als cadeau heeft gekregen kocht ze een paar glanzend zwarte rubberen overschoenen (*galpos*), terwijl Sjoerd een hoge, traditioneel versierde viltpet kocht. In een apotheek wat Strepsils gekocht want we waren allebei schor van het hoesten. Toen Sjoerd de hele doos wilde kopen, keek de man verbaasd want meestal kopen mensen maar een of twee tabletten, niet een hele doos! Toen Sjoerd de prijs vroeg, hield hij acht vingers omhoog en zei 'zes'. Sjoerd nam aan dat de vingers het juiste bedrag waren en zijn Engels niet zo goed.

In april is Doreen jarig en wat een schitterende omgeving om de dag te vieren – hoog in de bergen van Tadzjikistan waar de zon warm straalt in een heldere blauwe lucht en op de omringende bergtoppen nog wat sneeuw. De appel- en abrikozenbomen stonden al in volle bloei. Het was een heel bijzondere dag; Doreen had helemaal niets verwacht. Het was ook Goede Vrijdag, maar in een Moslimland denk je niet aan Pasen. Maar wel dat Doreen de verjaardag met Lenin (nog steeds een held hier) deelt.

De dag begon met dat Sjoerd mij wakker maakte met het zingen van 'lang zal ze leven'. Ik dacht dat dat wel het begin en einde van de feestelijkheid zou zijn; de rest zouden we in Istanbul vieren waar we drie dagen wilden verblijven. Maar nee, dat was niet het geval. Sjoerds training over ecosan toiletten begon met een excursie naar een naburig dorpje, in een vallei waar ik nooit eerder is geweest. Een prachtig ritje langs een rivier, berghelling aan beide zijden met huizen en de fruitbomen in volle bloei. Een idyllisch, prachtig landschap. Na het kijken van het ecosan toilet dat een van de MSDSP ingenieurs aan het bouwen is, werden we uitgenodigd om binnen het traditionele Pamiri huis te gaan voor het gewoonlijke kopje thee. Toen Doreen binnenliep, begon de hele groep (een dozijn mensen) 'happy birthday' te zingen (in het Engels!). Mawulda, een van de meisjes van het kantoor, had twee prachtige, uitbundig versierde cakes gebakken met 'happy birthday Doreen' er bovenop geschreven. Het tafelzeil op de vloer was gedekt met noten, gedroogde vruchten, snoepjes, yoghurt en nog meer. Daarna thee en muziek en iedereen ging dansen. Wat een verrassingsfeest!!!

En er waren ook bubbels op de verjaardag . . . 's Avonds stopten bij een winkel om wat yoghurt te kopen. Op het schap stond een soort champagnefles met een draadjeskurk. Toen we die aanwezen, zei de winkelier, "ah, champagneski" en met duim-op liet hij ons weten dat het lekker was. Eenmaal thuis knalde deze mooi hard en onmiddellijk vulde de lucht met de geur van appels. Het bleek appelcider te zijn . . . geen champagne . . . maar ja, wat wil je in zo'n afgelegen plek voor USD 4 en een verloopdatum van mei 2010? Na weken zoveel kopjes thee en water gedronken, was het een welkome verandering.

De terugweg naar Dushanbe was ook over de weg want de MSDSP mensen wilden Sjoerd een nieuw project halverwege in het Khatlon district laten zien en advies krijgen. Ook GIZ vroeg Sjoerds advies in haar project gebied in Baljuvon. Na een overnachting in Kulyob, de districtshoofdstad, reden we verder naar Baljuvon waar we nooit eerder zijn geweest. Het was wederom een prachtige rit door groene golvende heuvels met koeien, geiten en schaapjes aan het grazen. Na een introductie vergadering gingen we op stap om naar enkele huizen te bekijken. Terwijl de huizen in de hoge bergachtige GBAO meestal van steen zijn gebouwd, is er hier goede kleigrond en de meeste huizen zijn van adobe gebouwd. Dat brengt wat andere problemen mee wat betreft onderhoud en om te zorgen dat er geen vocht in de fundering en muren optrekt waardoor de isolatiewaarde verminderd.

Na zulke bezoeken in stoffige kamers is het altijd verfrissend om in de buitenlucht te zijn. Lunch was geserveerd in de tuin van iemand van de dorpsorganisatie. Het was een zeer aangename plek – we zaten op een verhoogd platform in de schaduw onder oude bomen. Ernaast was een riviertje met zwemmende eenden en kwakende kikkers. Er liepen kippen en een hondje rond. De lunch bestond uit gedroogde rozijnen en abrikozen, noten, een schaal met snoepjes, yoghurt, schaaltjes met komkommers, bosuien en kruiden, pizzamaat brood en ook nog sap, wodka en zelfs brandy! Eerst werd een kruidenbouillon geserveerd met een stuk vlees, eigenlijk meer een stuk wit vet. Niet te eten en, eerlijk gezegd, de soep eveneens niet lekker. De tweede gang was heerlijk – wilde paddenstoel gebakken in boter. Meestal krijgen we dan een vleesgerecht, maar deze keer niet, weer soep gemaakt van groene bladeren die ook een aparte smaak hadden, misschien brandnetel? Als toetje kregen we de kern van de lange plantenstelen die op het tafelkleed lagen. Deze waren groen met een beetje rood zoals rabarber. Ze hadden ook groene bloemen en een soort radijs of mierikswortel smaak. Het was wel een lunch met allerlei nieuwe lokale lekkernij die we niet in de GBAO hebben geproefd. Een leuke ervaring. Na bijna een missie van een maand eindelijk weer naar huis. Daarna een gedetailleerde rapportage maken.

Istanbul

Istanbul is een fascinerende stad met prachtige gebouwen, zoals de AyaSofya (Haghia Sophia), Topkapi paleis en Blauwe Moskee. Het regende; net niet hard genoeg om een paraplu van het hotel mee te nemen. Eerst liepen we langs de Hippodroom richting AyaSofya maar de kassa accepteerde alleen Turks Lira en we hadden er geen bij ons en ook niet de bankpas, dom. Dus naar een wisselgeldkantoor om wat Euro's te wisselen. Toen zag Doreen dat er geen rij was voor de Basilica Cisterne en we besloten daar eerst naar binnen te gaan. Een hele grote ondergrondse water tank met zuilen; daar was ook een stukje James Bond film opgenomen; wel knap om het zo te filmen alsof het geen toeristische wandelroute is. Daarna naar de Ayasofya (moskee) Museum en de Mausoleums eernaast.

Toen we bij de Topkapi paleis aankwamen, was de regen opgehouden en kwam zelfs de zon uit en warmer. Voor de Harem appartementen moesten we extra betalen en weer alleen werden Turks Lira geaccepteerd. Wij kwamen 2 Lira te kort. Tja, wat te doen. Na wat andere toeristen gevraagd te hebben, zonder succes, is Sjoerd uiteindelijk naar het café eernaast gegaan en kon een Euro voor 2 Lira wisselen. Gelukkig maar want de Harem was leuk te zien, eigenlijk interessanter dan het paleis. Vooral het tegelwerk overall was erg fraai, en daar hebben we dan ook vele foto's gemaakt.

Niet te missen is de Grote Bazaar, een enorme overdekte bazaar met een labyrint van straten en honderden winkeltjes, elk drie of vier meter breed maar sommigen best diep. Turkije is bekend voor Iznik ceramiek en we waren op zoek naar een groot bord om toe te voegen aan onze verzameling Delfts Blauwe borden. Dus het moest er een beetje bij passen, en besloten we voor een bord met een tulpenmotief. We verdwaalden bijna in het labyrint van de talloze winkels, kleurige verlichting, geroep van de winkeliers en de drukte van winkelend publiek. Na ruim 20 stalletjes bekeken te hebben kwamen we uit op het bord dat we in het allereerste winkeltje hadden gezien, die het mooist was en de beste prijs had. Terug.

Een topper van ons verblijf was een bezoek aan een echte hamam. Dat mag je niet missen als je in Istanbul bent. We gingen naar de Süleymaniye Hamam, een Turks bad sinds 1550. Deze hamam wordt hoofdzakelijk door toeristen paren bezocht. Sjoerd omkleed in een sarong en Doreen in een BH en korte broek, alles gemaakt van rode ruitjes katoen. Op traditionele houten sandalen (takunya) lopen ging niet gemakkelijk want onze voeten gleden er in rond; langzaam en voorzichtig dus. Via een warm voorportaal naar een relaxruimte met grote muurschilderingen en vijf minuten later de warme badruimte in. Het is een grote hoge ruimte, helemaal met marmer bekleed tot op drie meter hoogte en in het zes meter hogere gewelf gekleurde ronde glazen raampjes. In het centrum was een groot warm marmer platform waar je op kon zitten of liggen. We waren de enige gasten en Sjoerd begon te zingen, nou ja galmen, want het galmde erg goed en zingen kan hij niet. Het was lekker warm 50°C, en we begonnen aardig te zweten. Na een half uur kwamen er twee andere klanten binnen en daarna nog een echtpaar, stilte dus. Daarna was de tijd voor ons bad in een van de halfopen 'badkamers' rondom de zijkant. We hadden elk een jongen om ons te wassen. Eerst moesten we zitten en plotseling gooide de jongen een kom lauw water over ons hoofd. Dat was even schrikken omdat we zelf zo opgewarmd waren leek het koud maar eigenlijk was het lekker verfrissend. Daarna haalde hij uit een ton met zachte natte zeep een grote mousseline sloop. Deze blies hij op en trok deze vervolgens door zijn vuist, zodat zich een grote hoeveelheid bubbelschuim over ons lichaam uitspreidde als een warme super lichte deken. Daarna werden we geschrobd en afgespoeld. Vervolgens uitstrekken op de warme stenen tafel en meer bubbelschuim en een lekkere massage van een kwartiertje en afspoelen met bakken warm water. Later, in de iets koelere relaxruimte en gewikkeld in droge handdoeken even bijkomen met een kopje appelthee. Weer aankleden en even buiten in de receptieruimte zitten met nog een kopje appelthee. We waren net op tijd want toen kwam er een groep jongenlui, minstens 20 jongens en meisjes; wat een drukte.

Mozambique

Mozambique in mei – Sjoerd werd gevraagd om technisch advies te geven aan een scholenbouw project dat gebruikt maakte van adobe blokken en bamboe. De techniek was innovatief maar bewerkelijk en kon wel vereenvoudigd en verbeterd worden. Ook werd gekeken naar problematiek rond de watervoorziening, sanitair en het koken op brandhout, graansilo's en elektra voorziening.

LAM, de nationale luchtvaartmaatschappij, is beroemd voor vertragingen en afgelaste vluchten en heeft de bijnaam "late and maybe" (laat en misschien) gekregen. Terwijl onze eerste vlucht van Johannesburg naar Maputo op tijd was, de ochtendvlucht naar Pemba ging zoals de bijnaam, niet op schema. Inchecken om 09.30 uur en dan wachten, wachten, wachten. Eindelijk vertrok de vlucht om 16.00 uur en toen we aankwamen, 2500 km meer noordelijk vlak bij Tanzania, was het buiten een zwoel 27°C.

Fernando van AKF was er om ons op te halen en onderweg vroegen we over het guesthouse waar we zouden logeren.

Hoe is het guesthouse?	Tja, het is een kamer en er is een douche.
Hoeveel kamers?	Er zijn 4 met twee doucheruimtes.
Zijn er andere gasten?	Ja, een andere man.
Krijgen we ontbijt daar?	Nee.
Is er een waterkoker?	Nee, er is niks. Helemaal niks.

Nou, we begonnen ons wat zorgen te maken en er over aan het denken dat we misschien in een hotel moesten logeren. Toen we de bungalow binnenliepen, waren we aangenaam verrast. Het was erg luxe; een ruime mooi ingerichte zitkamer met een grote flatscreen televisie, DVD speler, een volledig uitgeruste keuken (met waterkoker en koelkast), onze slaapkamers en suite, en er was helemaal geen andere gast.

We werden de volgende dag keurig op tijd opgehaald en meteen het veld in zonder het beloofde ontbijt. De geasfalteerde weg was goed en in minder dan een uur hadden we het eerste dorpje (Impiri) al bereikt waar we een peuterschool bezochten. De kinderen vonden het fantastisch om hun foto te laten maken en daarna giechelden ze uitbundig toen ze die op het cameraschermpje zagen. In het tweede dorpje, Nacopo, hebben we nog een school en nieuwe handpomp bekeken. Het zijn echt typische Afrikaanse dorpjes met huizen van

takken, rode klei en grasdaken. De maïs is net binnengehaald en overal hangen de maïskernen om te drogen. Vrouwen en kinderen lopen met emmers water, zakken maïsmeel of wat dan ook op het hoofd. Alle vrouwen met een kanga om.

Op de terugweg, stopten we plotseling langs de weg. Eerst dachten we dat Marcelino wat houtskool wilde kopen want er was een verkoper langs de zijkant. Maar nee, we stopten om een picknick lunch (ons ontbijt) te hebben – kaas en biefstuk boterhammen met water (ook cola). Jammer dat er geen plek was om te zitten, maar toch leuk.

Onderweg naar het guesthouse stopten we om wat boodschappen in de *supermercado* te doen. Daarna naar de lokale markt voor bananen. Toen Sjoerd avocado's zag, begon hij te onderhandelen met de verkoper. Uiteindelijk heeft twee grote avocado's gekocht voor MZN 300. Doreen even omrekenen: Dat is Euro 7!!!!!! Een telfoutje in de wisselkoers berekening gemaakt, een nul teveel, dom. Maar de verkoper was erg blij, met een grote glimlach. Hij heeft in vijf minuten een week salaris verdiend.

Op het schema stond een reis naar Macomia district – 150 km ten noorden van Pemba. Ruim twee uur later, bereikten we Koko dorp waar we een ECD peuterschool hebben bekeken. Weer geen kinderen in de school want vandaag komt de President van Mozambique om een elektriciteit substation te openen, dus de lerares is naar Macomia vertrokken om die belangrijke gelegenheid bij te wonen. Later hoorden we dat de belangrijkste reden dat er geen kinderen in de scholen zijn, en ook de dorpen er vrij leeg uitzagen is, omdat het oogsttijd is en iedereen op de velden bezig is om de maïs te oogsten. De hele familie helpt mee, ook de kleintjes, en de families slapen dan bij het veld en komen niet elke avond weer thuis. De kinderen moeten van jongs af aan in het dagelijkse huishoudelijke werk bijdragen – kinderen van vijf jaar zorgen voor de nog kleinere kinderen, hout verzamelen, maïsmeel stampen, water halen, planten, oogsten, vogels wegjagen, enz. Dus ook geen schoolkinderen in de volgende drie dorpen.

In Tapuale dorp, na het bekijken van de peuterschool, hadden we een gesprek met vier mannelijke dorpingen over hun 'droomhuis' – wat willen ze in een huis hebben als ze er een kunnen bouwen zonder aan de kosten te denken? Een er van was spraakzaam – grotere kamers (3x4 meter), maar toch alleen maar vier, de voorkamer rechts van de ingang zodat hij in de gaten kan houden wie er allemaal binnenkomen, en om dieven weg te jagen als dat nodig is. De keuken wil hij niet in huis hebben, ook de badkamer en toilet niet. Toen zijn we naar zijn huis gaan kijken. Ze koken nu wel binnenshuis want de maïsogst is net binnen en op 'zolder' opgeborgen. De rook van het keukenvuur is nodig om het te conserveren en tegen insecten te beschermen. Hij had ook een apart huisje, een grashut voor familieleden om te slapen.

In Bangala 1 dorp, terwijl we op de chauffeur wachtten (hij ging bidden), stond een vrouw vóór haar huis verderop haar ons te kijken. Dus daar eventjes naartoe gelopen en een praatje gemaakt. Zij was erg vriendelijk, een alleenstaande moeder met vier kinderen. Zij heeft dit huis gekocht van de verkoop van pindas – MZN 1000 (USD 33). Sjoerd ging binnenin kijken. Het was pikdonker binnen, zoals alle huizen. Hij deed zijn kleine zaklamp aan en keek om de hoek de tweede kamer in. Opeens hoorden we een kreet van twee kleintjes "Maaaaaa". De moeder vermoedde reeds wat er was te gebeuren toen Sjoerd naar binnen ging en begon te lachen, lachen, lachen. Nogmaals scheen Sjoerd de licht op de slapende kinderen, en weer

“Maaaaaa” en weer de moeder en ons allemaal aan het lachen. De arme kinderen, die zullen nu nachtmerrie hebben – een witte reus of inbreker in hun slaapkamer.

Verder, deze keer ging de hoofdweg over in een onverharde weg door een reservaat gebied. Guludo dorp ligt zo'n 40 km verder en kostte anderhalf uur om te bereiken. Toen we een tweeverdieping huis passeerden, moesten we natuurlijk even stoppen en met de eigenaar praten. Na een kruising met enkele winkels gingen we rechts af waar de weg was nu slechts een smalle track werd. Toen we een vrachtwagen

met passagiers tegenkwamen, moesten we met onze 4WD de bosjes in rijden om hem te laten passeren. De vrachtwagen had veel moeite met de zandige weg en een groot stel passagiers moest de vrachtwagen duwen; handig om veel passagiers mee te nemen, als duwkracht.

Onze overnachting was in het luxe Guludo Beach Lodge gepland. De grote rondavel hutten langs het strand waren fraai ingericht. Toen we incheckten, vermelden we aan Angus (manager) dat we geen spijzen, chili, masala, kerrie, enz. kunnen eten. En we wilden liefs een grote kreeft eten. Het menu is gebaseerd op de vangst van de dag. Toen hij ons bij de bar vertelde dat ze vandaag wel een kreeft hadden gevangen, begonnen we al te watertanden. Wat een teleurstelling toen we een voorgerecht van erg scherp samosa's, gevolgd door krabravioli, en voor toetje een volkoren biscuittaart met een laagje chocolade erop. Beetje droog. Toen we daar nog eens naar vroegen was het antwoord dat er geen tijd meer was om te bereiden. Wat een flauwekul kletspraat als je slechts vier gasten hebt en een kreeft maar in een pot kokende water hoeft te doen om het klaar te maken. De wijn was heerlijk, maar voor die prijs, konden we een huis in het dorpje kopen!

De rest van de missie werd besteed aan besprekingen, het bekijken en advies geven over een graanschuur, het bouwen en demonstratie van een verbeterde kookkachel, rapport schrijven, enz. We namen afscheid, maar voordat we terug naar Maputo vlogen voor de laatste afspraken, namen we een weekend vrij om naar de nabijgelegen Ibo eilanden te gaan, onderdeel van de Quirimbas archipel en het nationale park.

De vlucht in een zespersoons prop duurde 20 minuten en met een prachtig uitzicht. De landingsbaan was van gras en Sjoerd dacht dat ze er ook wel een golfbaan van kunnen maken want de vluchten komt maar een keer per dag. Bij aankomst in de Ibo Island Lodge werd er een koude handdoek en een verfrissend drankje aangeboden. We kregen de mooie 'Ngalawa' kamer in Bela Vista villa hoofdgebouw, de enige kamer in deze villa. De andere acht kamers zijn in de villa ernaast en de bijgebouwen er achter. Beide villa's hebben een zwembad. We hadden een kingsize bed met uitzicht over de zee, ook als je in bed lag! De badkamer was zeer ruim met een badkuip op pootjes in het midden, een grote regendouche en dubbele wastafels, een zelfs een zitje met uitzicht over de tuin.

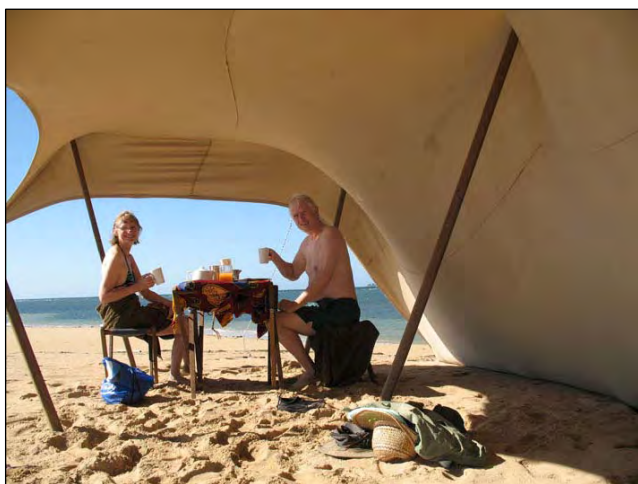
Onze eerste excursie was een culturele wandeling. Onze gids, Ali, vertelde wat over de geschiedenis van het eiland terwijl wij de drie forten bezochten, die alle drie grotendeels voor de slavernijhandel werden gebruikt. Een interessante informatie die Ali ons vertelde toen we langs de begraafplaats liepen was dat de hindoes die vroeger op het eiland woonden, werden gecremeerd en ze verspreidden de as in de zee. Hindoes op het eiland eten daarom geen vis want ze geloven dat als ze vis eten, ze dan ook hun voorouders opeten. Even lopen boven over de fortmuuren en dan terug naar het hotel, net op tijd voor de zonsondergang. Meer naar de evenaar gaat de zon hier heel erg vroeg onder. Omdat de middagactiviteiten pas om 15:00 uur beginnen, wanneer het wat koeler wordt, is de middag heel kort met de zonsondergang om kwart voor vijf. Het was een mooie zonsondergang, de beste van de 3 dagen. Later las Doreen in een tijdschrift dat op een ander eiland het hotel de klok heeft terugzet zodat de zon dan op een normaal tijdstip onder ging.

De volgende ochtend kregen we om 05:30 thee op de kamer geserveerd en vertrokken we in een oude houten dhow richting de zandbank. De zandbank is slechts gedurende laagtij boven water, dus de excursie is altijd afhankelijk van het tij. De wind was te sterk om het dhowzeil te hijsen, een uurtje met de buitenboord motor. De kapitein heeft een vislijn in het water gegooid en wat een verrassing – hij heeft een grote Rock Cod vis gevangen. Tjonge, wat was hij blij. Hij glimlachte van oor tot oor. We denken dat het voor hem de vangst van de maand was.

De zandbank was niet groot, ongeveer 60 x 30 meter. Het waaide behoorlijk maar het Ibo team kwam goed voorbereid. Terwijl Harris (ons gids), de kapitein en de kok zich bezig hielden met het opzetten van twee windschermen, verkenden wij de zandbank en daarna gingen we snorkelen. Hoewel het water een beetje troebel was, hebben we veel verschillende vissoorten gezien, het was net een groot aquarium. Na ruim anderhalf uur, was het tijd om te ontbijten – een volledig Engels ontbijt met een stukje van de gevangen Rock Cod erbij. Later hoorden we van Harris dat hij helemaal geen vis had gekregen. Blijkbaar is de regeling dat wat de kapitein vangt, hij voor zichzelf en familie mag houden. Daarom was hij natuurlijk zo blij. Als aardigheid, kregen de toeristen een piepklein stukje om ze blij te maken.

De volgende dag weer vroeg op – 05.30 uur thee – 06.00 uur vertrek met de dhow naar een andere plek om te snorkelen. De boot volgde ons, zodat die altijd in de buurt zou zijn als we moe zouden worden. Boven en rondom de koraalbolders heen wriemelde het met allerlei prachtig tropische vissen – clownvissen, rode vissen, gestreepte vissen, maanvissen, blauwe stervissen, langneus vis, verschillende murenen (moray eels); één helemaal uit zijn hol onder de koraal; en ook een platte scholvis. Hij was zo goed gecamoufleerd met de kleur van de koraal waarop hij lag, dat hij bijna onzichtbaar was. Doreen heeft een hagedisvis gevonden die ook heel goed gecamoufleerd was en zich tussen het zand op de zeebodem bevond. Er waren ook een paar erg mooie en in allerlei kleuren leeuwvissen. Sjoerd vertelde Doreen later dat ze zeer giftig zijn en branden erg als je die aanraakt. Dat wist Doreen niet, maar gelukkig heeft ze afstand van ze gehouden. Na ruim anderhalf uur snorkelen begonnen onze vingers verkleumd te raken. Tijdens de half uur durende terug vaart naar het hotel, hebben we laag in de boot gezeten om uit de wind te zitten zodat we een beetje opwarmden.

Met laagtij was het water voor het hotel helemaal weggetrokken, mooi om een wandeling te maken op het drooggevalen gebeid waar enkele mangrove bomen groeiden. Sjoerd hield zich bezig met het planten van ruim 50 mangrove zaden terwijl Doreen naar mooie schelpen zocht. Niks bijzonder gevonden. Sjoerd vertelde Doreen dat zij moest voorzichtig lopen want overal kwamen er kleine puntjes van boompjes uit de grond van de uitgestrekte wortels van de paar grotere mangroves. Een interessant gezicht omdat ze stervormig vanuit de boom lange rijen vormden. Tjonge, het waren er wel veel. Binnenkort, dachten we, er zal hier een nieuw mangrove bos staan. Later op de dag, tijdens onze zeekano excursie door de mangroves, leerden we van Harris dat dit geen boompjes waren maar ademwortels. Dat zijn kegelvormige wortelorganen die boven de grond en tijdens eb boven het water uitsteken, waardoor de wortels van de mangrovebomen kunnen beschikken over lucht. Tja, Sjoerd had vergeten om 'ik denk' achter zijn wortel verhaal te zeggen dus Doreen dacht dat het een feit was. Weer wat geleerd.

Na drie dagen op Ibo Eiland, vlogen we terug naar Maputo waar we Dafne ontmoetten (zij was uit Kaapstad gekomen met de trein) om dan samen een week door te brengen. Onze vakantie begon met het meemaken van een heel bijzonder fenomeen – een volledige maansverduistering. Leuk om te zien gebeuren.

Eerst een dag in Maputo om de bezienswaardigheden te bekijken (niet zo veel, een paar uur is genoeg) terwijl Dafne bezig was met wat afspraken. Langs de kust was er een bekende vismarkt, dus daar gingen we drieën heen voor de lunch. Je koopt je eigen vis in de markt en laat het koken of grillen in een restaurantje erachter. De sfeer in de markt was leuk en terwijl Doreen foto's maakte ging Sjoerd voor grote tiggernaralen onderhandelen. Terwijl we aan tafel in een van de restaurantjes zaten en op onze garnalen wachtten, kwamen er allerlei verkopers langs van ditjes en datjes – pindas, cashewnoten, CD's, cassettes, handtassen van een kokosnoot, oorbellen, horloges, zonnebrillen, lappen stof en batiks, hele jurken, hoeden, noem maar op. We hebben cashewnoten en geroosterde pindas gekocht. De pindas waren erg lekker en we hebben daar de rest van de reis van genoten. Bij de bestelling vroeg de jongen of we rijst, frites of wat wij dacht hij aardappelsalade zei bij de garnalen. We hebben de aardappelsalade en een groene salade genomen. Maar het was helemaal geen aardappelsalade maar nshima (maïsmee). Smakeloos. Terug. Geef ons dan maar frites. Toen we de rekening kreeg was het veel te hoog. Na wat pingelen, de helft betaald en dat was toch nog te veel. Weer een erg oude les opnieuw geleerd, bij alles van te voren uitgebreid onderhandelen, en dan betaalt een buitenlander toch nog veel meer dan een inwoner. Maar de sfeer was fantastisch en dat is ook erg belangrijk.

Met een huurauto een paar honderd km naar het noorden, Casa Barry Lodge. Ons chalet met palmbblad dak was ruim met uitzicht op de baai. Het chalet stond een beetje op een heuvel – trappetje op/trappetje af. Voor de zonsondergang haalden we plastic stoelen bij de receptie en gingen op het lagere houten vlonder zitten die de chalets verbindt, zodat we nog wat van de zon konden genieten. Daarna weer boven naar ons eigen terras. Het was een mooie baai en strand. De golven waren groot genoeg (niet zo sterk) om wat pret te hebben. De temperatuur van het water was wel een beetje fris, maar eenmaal onder viel het mee. Er was ook geen gevaarlijk onderstroom die je de zee in wilde slepen. Eigenlijk duwden de golven je steeds naar het strand toe, wat Doreen prettig vond.

De volgende ochtend gingen Sjoerd en Dafne op een oceaansafari op zoek naar walvishaaien (Whale Sharks), bultrug (Humpback) walvissen en dolfijnen. Doreen houdt niet zo veel van de open zee en het water leek haar koud en ruw. Het was bovendien vadersdag, dus een leuke excursie voor vader en dochter samen mee te maken. De safari duurde 2.5 uur. Na het uitwuiwen, scheurde de oranje opblaasboot met 8 mensen zittend op de ronde zijanten, over de golven. Bij de branding ging de boot de lucht in en daarna verder de zee in. Doreen ging een lange wandeling langs de kust maken tot aan het oorlogsmonument – een betonnen blok met een uitstekende arm er bovenop die een gebroken ketting vasthield; mooi was het niet. Het begon al uit elkaar te vallen en te verroesten. Op de terugweg heeft ze de safariboot terug zien komen en stoppen om te snorkelen met een groep dolfijnen. Een leuke excursie, veel gezien en natuurlijk achter een walvishaai gezwommen.

's Middags rondgekeken in het kleine marktje aan het strand. 'We kopen niks' en na een half uurtje pingelen kwamen terug naar de chalet met toch een leuk houten beeldje met een groepje grappige koppen op een stuk boomstam. We hadden dit soort beeldjes eerder in Zuid-Afrika gezien, maar niet gekocht want het houtsnijwerk was niet zo fraai. Hier was het veel beter en ook hier in Mozambique gemaakt. Weer in de zee gezwommen. Zonsondergang met een biertje en apennoten op de plastic stoelen beneden onze chalet. Vanmorgen had Sjoerd 3 rivierkreeften en garnalen gekocht van twee jonge vissers die langs kwamen. Dus 's avonds genoten we van de heerlijke rivierkreeften en een lekker glaasje wijn erbij.

Voor onze laatste dag in Tofo, reden we naar Inhambane om de bezienswaardigheden te bekijken. De topper was het marmeren beeld van Vasco da Gama. Die maakte de excursie de moeite waard. Daar stond hij, weggezet achter een overheidsgebouw naast een heel oude verroeste auto; prachtig. Er staat een sokkel in het plein voor de baai, zonder beeld. Wij vermoedden dat vroeger Vasco da Gama daar stond en zijn beeld verwijderd werd en achter dit gebouw gedumpt om plaats te maken voor iemand die meer belangrijk was, maar dat andere beeld is er nooit gekomen.

Vanuit Maputo terug naar Johannesburg. Er was toch weer iets mis met het vliegtuig. Gelukkig had LAM de vlucht niet helemaal afgelast want de volgende vlucht zou te laat zijn om onze verbindingsvlucht naar Dubai te halen. Uiteindelijk had LAM twee kleinere vliegtuigen geregeld en de passagiers verdeeld tussen die twee. Wij werden op de tweede vlucht gezet. Omdat het vliegtuig kleiner was, was de vluchttijd ook een half uur langer. Het vliegtuig vibreerde erg – een gratis massage voor anderhalf uur! We hadden in Johannesburg net genoeg tijd om onze bagage op te halen en weer in te checken bij Emirates. We waren reeds halverwege de bagagehal uit toen Doreen zich herinnerde dat we onze extra doos met de houten beelden niet opgehaald hadden! Terug. De grote doos was bij de fragiele of speciale bagage aangekomen want er zaten wel een paar stickers op. We hadden net de tijd om een kopje thee te drinken voordat we verder vlogen naar huis.

Pakistan

Pakistan in oktober – Onze reis dit jaar was beperkt omdat het bezoek aan dorpen in Chitral al vroeg was afgelast. Die provincie grenst aan Afghanistan en de militairen waren in strijd met radicale militanten. Dus geen buitenlanders in de regio, zelfs niet ambtenaren van ambassades. Ook mochten we niet naar Astore ten zuiden van Gilgit, want de bewoners zijn ultraconservatief en willen geen buitenlanders in hun dorpen. De vrouwen mogen niet eens uit hun huis en nu moeten de mannen zelf brandhout verzamelen. Maar we zijn wel een dag in de schitterende Ghizer vallei geweest. En daarnaast was er heel veel waar Sjoerd bij moest helpen, overleg op kantoor, lesgeven, en ook twee presentaties geven voor twee conferenties. Werk zat.

Elk bezoek denkt Doreen dat het ons laatste bezoek aan Gilgit is en geeft aan het einde van de reis altijd haar shalwar kamis's (jurk, broek en sjaal) weg als cadeau. En dan weer nieuwe kopen of laten maken als we terugkomen. Op een avond in Islamabad werden we door de Oostenrijkse ambassadeur uitgenodigd voor een receptie in zijn residentie. Toen we na een dag vergadering in het guesthouse terugkeerden, was er net genoeg tijd om naar Jinnah supermarkt te lopen en een shalwar kamis voor de gelegenheid te kopen. Niks in de eerst twee winkels maar de derde had er twee aardige jurkjes. Een record – een jurk uitzoeken en kopen in minder dan 15 minuten! Snel terug naar het guesthouse waar de shalwar kamis werd gestreken en net klaar was toen een college ons kwam ophalen.

Barcelona

In december hebben we een rit naar Barcelona gemaakt en zijn onderweg bij een oude vriend van Sjoerd langsgegaan. Die had een heuvel met een ruïne aan de Franse kant van de Pyreneeën gekocht van een schapenboer en heeft de boerderij en stallen verbouwd tot een paar woningen en logeerverblijven. Ondertussen hebben

Rix en zijn vrouw een stel honden, een poes, ganzen, kippen, goudvissen en een pony. Als ze verse croissants voor het ontbijt willen hebben moeten ze wel 10 km met de auto naar het dichtstbijzijnde dorp rijden, maar het leven is er verder wel relaxed.

Vlakbij ligt Lourdes waar jaarlijks 6 miljoen pelgrims komen om te bidden voor genezing en eventueel een bad te nemen in het bronwater. We hebben daar twee dikke 90 cm lange kaarsen hebben gekocht, een voor ons en een voor Rix. Het zou een dag of twee duren om deze kaarsen helemaal op te branden. De kaarsenresten worden niet verwijderd voordat ze helemaal zijn opgebrand. Aan het einde van de rij kaarsenhuisjes was een loods waar twee medewerkers bezig waren met karretjes op te vullen met de grote kaarsen. Er lagen nog duizenden kaarsen opgestapeld in de loods. Het bleek dat tijdens de drukke zomerperiode, er zoveel mensen naar Lourdes komen dat er niet genoeg plekken zijn om de kaarsen aan te kunnen steken. Dus de bezoekers moeten de onaangestoken kaarsen achterlaten onder de verzekering dat ze tijdens de komende maanden opgebrand zouden worden – tot de laatste druppel kaarsvet.

Doreen nam de moed om in het ijskoude bronwaterbad gedompeld te worden. Er waren niet veel andere vrouwen – misschien tien. Nu kon ze meteen binnenlopen. Binnen het gebouw was er een lange rij gordijnhokjes als kleedkamers, elk met 10 stoelen en kledinghaken. Een van de nonnen (of vrijwilligers) hield een lange blauwe cape over mijn schouders om privacy te geven terwijl ik me uitkleedde. Eenmaal naakt, wikkelde mijn hulp de cape helemaal om me heen en gaf aan hoe deze vast te houden. Daarna moest ik bij een ander gordijn op mijn beurt in het bad wachten. Ik hoorde gemompel dan een plons, meer gemompel en toen was ik aan de beurt. De non zei iets, maar ik spreek geen Frans. Engels? Ja, hoor. Een discussie ontstond tussen de drie dames - wie zou de ceremonie in het Engels doen? Geen van de drie wilde de eer. Tenslotte kwam het op de eerst non neer. Met gebroken Engels, begon de ceremonie. Ik deed een stap in het water - tjonge, dat was koud. Vervolgens werd de blauwe cape verwijderd en op hetzelfde moment was er een andere non die me in een natte witte doek wikkelde, die net daarvoor in de heilige waterbron ondergedompeld was. Wat een schrik! Kippenviel en rillen. Toen zei de eerste non "cross" en ik realiseerde me dat ik me moest kruisen zoals de katholieken dat doen. Alle drie de dames begon te reciteren, terwijl zij mij iets verder in het stenen bad brachten, twee vrouwen die steeds mijn armen vasthielden. Zodra ik het einde van het bad bereikte, gebaarde de vrouw dat ik naar beneden tot aan mijn schouders in het ijskoude water moest. Mijn hart miste een slag; vervolgens trokken ze me snel op en draaiden ze me om en moest ik een gebed aan St. Bernadette nazeggen. Dat hebben ze wel in het Engels gezegd, maar ik was nog in shock, zodat ik niet meer weet wat ik nagezegd heb. De witte doek werd weer vervangen door de cape en vervolgens werd ik naar buiten gebracht. Het gebeurde allemaal zo snel, een beetje zoals in een droom. Ik wilde mezelf afdrogen maar zodra ik mijn schouders begon te wrijven, gebaarde de non dat dat niet mocht; ik moest me aankleden, kletsnat. Toen ik weer buiten kwam nam Sjoerd een foto van me naast een Maria beeld. Nou, mijn zere knie was niet meteen genezen zoals ik hoopte, maar ik ben erg dankbaar dat ik niet een hartaanval heb gehad!!!

De volgende stop was een hotel in het ski-dorpje Luchon de Bagnaires dat een warme Spa heeft die reeds in de tijd van de Romeinen bestond 2000 jaar geleden. De inrichting van de Spa was zoals een zwembad met kleedhokjes, aan de ene kant er in en aan de andere kant eruit. Je handdoek en badjas konden je op je eigen nummer achter de douches kwijt. Er is een groot rond bad met 35 graden water en een zone met bubbeljacuzzi ligplaatsen die steeds voor vijf minuten aanging en dan een minuut af om de baders te wisselen. De Vaporarium was geweldig, een 8-vormige smalle tunnel van ongeveer 20 meter diep die in de hete rots is uitgehakt met een gedeelte waar je rechtop kunt lopen. Langs de zijkanten liep het 70 graden hete bronwater en waren zittingen. Hoe dieper in de tunnel, hoe heter, maar nog goed uit te houden. 10-15 minuten in de tunnel en dan naar het ronde zwembad om af te koelen. Drie keer hebben we de tunnel bezocht om door en door op te warmen. Na drie uur hebben we genoeg gehad – het langste bad dat Sjoerd ooit heeft genomen!!! En voor zijn verjaardag.

Via een bezoekje aan Fraixennet, de grootste Cava producent van Spanje zijn we in Barcelona aangeland, een leuk hotelletje bij de Plaza de Catalunya en de Rambla. Via Internet hadden we 's ochtends een bezoek aan de Sagrada Família geboekt. Wat een indrukwekkend gebouw; Sjoerd was er 40 jaar geleden, maar toen kon je er niet in. Het was niet druk en de audiogids verstreekte veel informatie over het gebouw, de beelden op de gevels, bouwtechnieken, de gebruikte materialen en over Gaudi natuurlijk, waardoor het bezoek erg interessant was. We konden alle tijd nemen om van het meesterwerk te genieten – binnen en buiten. In de crypt onder de kerk was een tentoonstelling waar maquettes stonden en vanachter een glasruit konden we de werkplaats binnenkijken waar men nog steeds bezig is met de volgende fase van het gebouw te plannen en het testen van modellen. We konden een lift nemen tot in de top van een van de torenspitsen en uitzicht op de steigers van de centrale toren. De vele spitsen zijn nog gewikkeld in gaasdoek, misschien omdat er stukjes mozaïek uit beginnen te vallen. Het zal zo nog wel jaren nog duren voordat de Sagrada Família af is en bekeken kan worden zonder de steigers. Tenminste waren de Lijdensfaçade en Geboortefaçade af en goed te zien.

Daarna ook de Casa Milà (La Pedrera = steengroeve), Casa Batlló, Palau Güell en Park Güell bekeken, de meeste ook met audiogidsen, kortom een volledige Gaudi tour gedaan. Alle gebouwen zijn nu helemaal gerestaureerd en van binnen te bezichtigen, en niet druk omdat het buiten het seizoen was.

Na een bezoek aan de kathedraal hebben we de nachtmis maar overgeslagen omdat er maar heel weinig plaatsen waren die zicht gaven op het altaar en om achter een pilaar naar een TV scherm te kijken ?, dan deden we dat liever thuis met een glaasje Cava.

Echter, het bijwonen van een klassiek concert in het schitterende Palau de la Música theater maakte eerste Kerstdag erg bijzonder.

Na Barcelona weer terug naar huis via Figueres – het Salvador Dali museum, met eieren en vergulde gestileerde beelden boven op de gevel. Buiten waren er nog standbeelden op pilaren van tractor banden. Bleek dat een groot aantal van zijn kunstwerken uit beschilderd afval bestond. Zoals Sjoerd zei, zijn beste kunstwerken hangt in het Rijksmuseum of museums in New York of Parijs. Sjoerds achting voor Dali is prompt sterk gedaald.

Op weg naar huis zijn we ook nog even op de hoogste berg (heuvel) van Nederland geweest en het drie-landen-punt. Doreen was daar nog nooit geweest, dus een fotootje van haar met een been in België, lichaam in Nederland en een arm in Duitsland moest gemaakt worden!

In juli, vrienden van onze Nairobi dagen die nu in New York wonen en die we in jaren hebben niet gezien, kwamen een dag op bezoek tijdens hun fietsvakantie. Het geluk van de Ierse (zeer toepasselijk want onze vrienden komen oorspronkelijk uit Ierland) was met ons. Voor dagenlang regende het maar op deze dag, waren de wolken verdween en het was een zonnige prachtige dag. We maakten een fietstocht naar Naarden-Vesting en terug over de heide want ze mochten het hoogste punt van het Gooi niet missen, Tafelberg (35,4 m boven zeeniveau en maar 12 meter boven het terrein). Je noemen dat een 'berg' ????? Ha, ha. Ze waren niet onder de indruk ©

Natuurlijk zijn we naar de keukenhof geweest . . .

En hoe is het met onze Pieterpad lopen???? Nou, we zijn geen stap verder gekomen. Misschien dit jaar 2012.

Jullie zijn nu weer een beetje op de hoogte van onze belevenissen. We hopen dat je van de verhaaltjes genoten hebt. Tot de volgende editie.

Alle beste wensen,
Doreen en Sjoerd

